

Közigazgatási státusza: nagyon kicsi terület

Torreby neve valószínűleg ugyanúgy másoknak sem mond túl sokat itt, Közép-Európában, mint ahogy nekem sem. Soha nem is jutott volna eszembe megkeresni a világtérképen, hogy vajon merre található e földdarab, ha nem kerül elő térképtárunkból egy 1889-ben kiadott térkép, amely a terület agrogeológiáját mutatja be.

Torreby: már a térkép léptéke azt sugallja, hogy egy nem túl nagy területről lehet szó, hiszen egy 1:15 000-es méretarányú lapra ráfér az egész. Némi internetes keresgélés után azt találjuk, hogy Torreby közigazgatási státusza: nagyon kicsi terület (very small place) a svédországi Vaestra Goetaland régióban, körülbelül 225 lakossal. Ez utóbbi Dél-Svédország Norvégiával határos, nyugati parti megyéje. Fekvésének is köszönhetően ez az ország második legnépesebb megyéje: több mint 1,6 millió fős lakossága az ország lakosságának körülbelül 17%-át adja.

Ha ránézünk a mai Torreby-ra, viszonylag kicsi településeket látunk, melyeket hatalmas zöld erdőségek választanak el egymástól a Skagerrak tengerszoros partján. Fjordokkal és apró szigetekkel csipkézett partvonalának hossza kilométerekben megadva valószínűleg többszörösen felülmúlja lakóinak számát. A 133 évvel ezelőtt kiadott térképen még csak néhány út és pár épület utalt az ember jelenlétére.

A térkép készítője – a területhez hasonlóan – nem egy jól ismert személy. A térképkatalógusokból annyi derül ki, hogy Jöns Jönsson 1848–1894, más katalógusok szerint cirka 1840–1920 között élt. Személyének felkutatását nagyban nehezíti, hogy az északi népek előszeretettel képezték gyermekük vezetéknevét az alábbi metódus szerint: az apa keresztnévéhez csatolták a son (fia), vagy dotter/dottir (lánya) szócskát. Eme névadásról a skandináv országok csak a XX. században mondtak le, de például Izlandon a mai napig él ez a hagyomány. A Jöns viszont kellőképpen gyakori név ahhoz, hogy a XIX. században élt „Jöns fia Jöns” térképrajzoló a múlt homályába burkolózzon. Fellelhető munkái alapján – 1887 és 1895 között négy, első sorban agrogeológiai térképe jelent meg – egy Norvégia és Svédország déli részén dolgozó térképész, vagy agrogeológus lehetett. Térképeinek megjelenési dátuma alapján inkább az 1848–1894-es élethossza valószínűsíthető.

Jönsson agrogeológiai térképéről a korabeli, szinte érintetlen táj köszön vissza. A jelmagyarázat bal oldalán található szimbólumok jelzik a növényzetet, a tájhasználatot. A terület nagy részét a csillagokkal és körökkel jelzett erdőségek (skog) borítják. A kis, függőleges sraffozású fűcsomók (äng) a réteket jelölik, melyek elsősorban az északi részen húzódó folyó völgyben található. A vízszintes csíkozású (kärr) mocsarat, a kis kehely (källa) forrást jelez. Az apró fekete körök (borrhål), a mellettük lévő számmal a geológiai kutatófúrások helyét és számát jelzik, melyekből párnak a rétegsora a térkép jobb alsó sarkában látható. A tengerparton található nyilak (refflor) a kiterjedt zátonyokat mutatják.

A jelmagyarázat jobb szélső oszlopa a földtani jeleket gyűjti egybe. A terület nagy részén a legidősebb, sötétbarnával jelzett gneiszek és sötétzöld pegmatitok alkotják a legfelső kőzetréteget. Nem csoda az ilyen nagy területen való elterjedésük, hiszen Torreby az első sorban Norvégiában húzódó Nyugati Gneisz Régióban fekszik. Az itt található kőzetek 1,6–1,7 milliárd

évvel ezelőtt keletkeztek, metamorfózisuk, átalakulásuk a körülbelül 490–390 millió évvel ezelőtt végbement kaledóniai hegységképződés során zajlott.

Azt, hogy a terület egy ösföld, a Balti-pajzs része, jól jelzi az is, hogy a metamorfitek után következő legidősebb képződmények a ma is tartó jégkorszakunk eljegesedéseinek nyomait őrző üledékek: a glaciális agyag (lera) és márga (mergel), valamint a durvább szemcseméretű morénák (morän).

Viszonylag nagy területet fednek még a piros pöttyökkel, karikákkal (finare/gröfre svallgrus) jelzett területek, melyek finomabb, durvább kavicsüledéket jeleznek. Bár a képződmények kora nincs megadva, ezek valószínűleg a negyedidőszakban a területet átszelő folyók üledékei. A mintázat nélküli drapp színű jel (åkerlera) az agyagos területeket mutatja. Végül Jönsson zöld színekkel jelzi a mocsarakhoz kapcsolódó üledékeket: a mocsári agyagot és homokot (svämlera és svämsand), valamint a tőzeget (torfdy és mosstorf).

Torreby egykori, Jönsson által rajzolt és mai, a műholdak alapján kirajzolódó térképére tekintve túl nagy különbségeket nem fedezhetünk fel. Csupán a térképkészítés módszere és a megjelenítés változott meg gyökeresen, ám Torreby környékének körülbelül 225 lakosa ugyanazt a tájat szemlélheti minden nap, mint 130 éve élt őseik.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2023/4. számában.)